

Para citar esta reseña / To cite this review:

MARTOS, Josep Lluís (2021), «Resseña de *La poesia oggettiva nella letteratura catalana medieval. Antologia di testi con traduzione a fronte*», *Revista de Cancioneros Impresos y Manuscritos*, 10, pp. 439-444. <https://doi.org/10.14198/rcim.2021.10.12>

RESSENYA DE LA POESIA OGGETIVA NELLA LETTERATURA CATALANA MEDIEVALE. ANTOLOGIA DI TESTI CON TRADUZIONE A FRONTE

REVIEW OF LA POESIA OGGETIVA NELLA LETTERATURA CATALANA MEDIEVALE. ANTOLOGIA DI TESTI CON TRADUZIONE A FRONTE

Josep Lluís Martos
Universitat d'Alacant, Spain
jl.martos@ua.es
<https://orcid.org/0000-0002-1379-7536>

Anna Maria Compagna, Michela Letizia i Núria Puigdevall Bafaluy, *La poesia oggettiva nella letteratura catalana medievale. Antologia di testi con traduzione a fronte*, Canterano, Aracne Editrice, 2019 («Dialogoi Medievalia», 3), 339 pp. ISBN 978-88-255-2337-9.

PARAULES CLAU: poesia medieval; poesia narrativa; poesia dialogada; objetivitat; català
KEYWORDS: medieval poetry; narrative poetry; dialogued poetry; objectivity; Catalan

L'editorial Aracne ha publicat recentment un volum sobre la poesia catalana medieval dels segles XIV i XV de gran interès per als estudiosos de la lírica romànica, en el marc i amb el suport de l'ISIC-IVITRA, de títol certament suggerent, que, tanmateix, no acaba de delimitar el potencial científic del monogràfic, si més no per a la tradició crítica

hispanica, en el seu sentit més ampli, que Alan Deyermond recordava insistentment i que els propis contextos poètics del Quatre-cents evidencien. És per això mateix que he decidit ressenyar una obra de la vàlua científica d'aquest monogràfic en aquesta revista de referència per als estudis de poesia hispànica medieval, amb treballs sobre la tradició castellana, catalana, gallega i portuguesa, essencialment, però que també acull treballs sobre tradició trobadoresca o romànica tardana.

M'entendran els estudiosos de la poesia hispànica si els dic que aquesta obra, més enllà del seu interès per la *poesia oggetiva* catalana, pot arribar a significar per als estudis de la tradició poètica catalana el mateix que va suposar per a la castellana el ja clàssic monogràfic de Roger Boase (1978), el propi títol del qual delimita molt bé un dels principals objectius d'aquesta obra que ressenye: *The Troubadour Revival: A Study of Social Change and Traditionalism in Late Medieval Spain*.

El llibre d'Anna Maria Compagna, Michela Letizia i Núria Puigdevall Bafaluy és un monogràfic polifònic, a tres veus, clarament delimitades i, tanmateix, amb un treball crític ben filat, coherent i complementari. S'estructura en dues parts principalment: una primera sobre els contextos, a càrrec de Michela Letizia, i una segona sobre els textos, amb traducció d'Anna Maria Compagna i de Núria Puigdevall, amb prefacs i anotació de la pròpia Letizia.

En la primera secció, que serveix d'estudi introductor i a l'antologia dels textos posteriors, Letizia desenvolupa en quatre capítols, com ja havia fet Boase per a la tradició castellana, el procés de transformació de la lírica trobadoresca occitana i de gestació d'una poesia nacional catalana amb caràcter propi i trets definitoris, reprenent l'autora les paraules d'Stefano Asperti —«una nuova tradizione nazionale, più nettamente “catalana”» (1990: 69)—, coherent, en qualsevol cas, amb el context romànic coetani, en un sentit ampli. Aquest procés de transformació s'inicia en el segle XIV i es culmina en el XV, del qual destaca Letizia la metamorfosi del concepte de la lírica pròpiament dita¹ i l'emergència d'un cert caràcter performatiu, una evolució

---

1 «Nelle loro mani, la lirica si trasforma, dilatando le espressioni ellittiche e dense di metafore dei

de la *subjectivat* a l'*objectivitat*, amb l'anàlisi dels deutes i dels mecanismes de canvi d'un model poètic respecte dels seus antecedents. Dibuixa amb detall la gènesi de la innovació respecte a la tradició, que és la base de la creació literària i, així, de l'evolució poètica. Reflexiona sobre l'oralitat i la música de la poesia trobadoresca, que, en qualsevol cas, la tradició lírica catalana no abandona en termes absoluts, fins a una *performance* fonamentada en «elementi di una vocalità esibita e, direi, quasi teatralizzata» (Letizia 2019: 26).

En la base d'aquesta metamorfosi lírica i al costat de trets de narrativitat, destaca l'intercanvi literari, l'anomenada poesia dialògica, en la qual rau, al meu parer, un altre dels interessos científics d'aquest monogràfic, que focalitza un model poètic de gran tradició crítica en la literatura hispànica, arran dels treballs d'Antonio Chas sobre gèneres poètics: pense, especialment, en les preguntes i respostes (2002) i en altres als quals ha dedicat també atenció posteriorment (2012), amb uns interessos particulars per la presència dialògica en el *Cancionero de Baena* (2001). Letizia es remunta, com ja ho feia Chas, a les categories poètiques trobadoresques, com la *tenso*, el *partimen* o *joc patit* i el *tornejamen*, amb atenció a altres com la *pastorella* i la *chanson de toile*, per a resseguir, després, aquesta tradició de poesia dialogada en la tradició catalana, «una derivazione da questi generi ritenuti secondari rispetto al registro della canzone cortese, e situati al limite del folclorico o del parafolclorico» (Letizia 2019: 28), una encertada consideració que ha estat, sovint, un estigma per a aquests models poètics. Reflexiona sobre el caràcter intragenèric d'aquesta poesia, que considera impròpiament lírica (Letizia 2019: 32-33): «si assiste a brevi scambi di battute, anche se non estesi all'intero componimento; talvolta tale scambio è sorretto

---

trovatori, portandone alla luce le possibilità diegetiche e allocutive: il termine "lirica" risulta quindi poco appropriato, dal momento che l'idea che noi siamo solite attribuirle, quella cioè di "poesia centrata sull'io, con totale sovrapposizione di enunciazione ed enunciato", non le si addice, o meglio, non tiene conto del fatto che una organizzazione strofica formalmente lirica (quella della *canço* trobadorica), è al servizio di un oggetto dai contorni mutati, non solo sul piano dei contenuti svolti, ma anche su quello delle strategie espressive e dei modi del discorso impiegati» (Letizia 2019: 29).

da una cornice narrativa, con il ricorso al *verbum dicendi*; altre volte, invece, domina il dialogo puro, senza nessuna interferenza» (Letizia 2019: 35).

El pas endavant que dona aquesta monografia és la consideració d'aquesta lírica com un gir des del *jo* intern a l'exterior,² «che non si tratta di una poesia di contenuti e di valori oggettivi, ma solo di una poesia di forme oggettive o oggettivanti, in cui l'aspetto semantico appare un mero pretesto» (Letizia 2019: 47): «l'essenzialità trobadorica è oramai un lontano ricordo, ed ora si fa avanti un testo composto, misto, disposto su più livelli e piani. la poesia guadagna a sé degli teronimi, per nascondersi e per giocare» (Letizia 2019: 47). Aquesta poesia *oggettiva* té un fonament dialògic i narratiu, dialogant, efectivament des del joc poètic, amb els referents pragmàtics immediats i és per això que els elements temporals —i l'espai— emergeixen sovint en aquest tipus de poesia i són la base per al coneixement dels propis autors, com han desenvolupat Antonio Chas i Cleofé Tato —i l'escola que han creat tots dos—, respectivament, per al *Cancionero de Baena* (PN1) i per al *Cancionero de Palacio* (SA7). Sols cal veure aquests models poètics en autors de referència del segle xv, com Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March i Joan Roís de Corella, per a comprovar que aquestes poesies aporten dades pragmàtiques, informació objectiva sobre els propis autors, en aqueix procés de diàleg amb els referents externs i no sols amb el seu *jo* interior. I sols cal veure també la selecció que es fa en aquesta antologia de la poesia d'aquests tres poetes per a comprovar que es tracta d'una poesia allunyada del cànon crític, si no literari, fins al punt que en el darrer d'ells és un text simplement atribuït.

L'antologia que ocupa la major part del volum (Compagna, Letizia & Puigdevall 2019) és, de fet, la tercera gran virtut d'aquest monogràfic, suficient per si mateix, en tractar-se d'una selecció que, precisament pel model poètic tractat, la *poesia oggettiva*, que s'allunya, com deia dalt, del cànon crític i, així, ens trobem un conjunt de 30 textos poc estudiats i menys sovintejats en aquest tipus de edicions. Els textos

---

2 «Orientata verso l'esterno, e non mira alla esplorazione dell'io del soggetto, ma, appunto, allo scambio verbale, alla perorazione, al racconto» (Letizia 2019: 42).

provenen del RIALC, que, sovint, recull edicions prèvies —citant-les, lògicament—, que, tanmateix, completa amb fixacions crítiques *ad hoc*, encarregades *ex professo*, de la qual cosa donen compte les autores (Compagna, Letizia & Puigdevall 2019: 329-330). Anna Maria Compagna i Núria Puigdevall Bafaluy tradueixen els 30 poemes a l'italià, mentre que Michela Letizia és l'encarregada dels paratextos científics: els estudis individuals introductoris, a la manera d'«Els Nostres Clàssics», amb l'estudi mètric i amb anotació final del poema, seguint la numeració dels versos. L'antologia es tanca amb un interessant *postfaci* sobre la transmissió d'aquesta poesia i la seua incorporació al cànon a través de la seua tradició textual i de la seua presència en els cançoners catalans.

La inclusió a doble columna dels textos originals i traduïts provoca, tanmateix, el trencament dels versos en dues línies, per la caixa petita de la col·lecció, que, al meu parer, focalitza l'apropament traductològic, que no és l'objecte últim de l'obra, sinó un instrument per a la seua difusió. La traducció a l'italià és, de fet, un símptoma evident de l'espai de difusió esperat o esperable del monogràfic en qüestió, però la seua importància crítica, no sols per a la tradició catalana, i l'*extravagant* selecció poètica —entesa com un cànon fora del cànon líric— fan d'aquesta antologia un referent ineludible per a la tradició científica de la poesia de cançoner catalana, en particular, i hispànica, en sentit més ampli. Espere que aquesta notícia crítica, a manera de ressenya, pugui contribuir al coneixement i l'interés per aquesta investigació, com també desitge que la seua recepció acabe generant un producte semblant a la traducció castellana de l'original anglés de Roger Boase (1981), que va acabar convertint-lo en un clàssic i que va ser un catalitzador essencial per a la seua difusió científica.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- ASPERTI, Stefano (1990), «Flamenca e dintorni. Considerazioni sui rapporti fra Occitania e Catalogna nel XIV secolo», *Cultura Neolatina*, 45, pp. 59-103.
- BOASE, Roger (1978), *The Troubadour Revival: A Study of Social Change and Traditionalism in Late Medieval Spain*, London, Routledge and Kegan Paul.
- BOASE, Roger (1981), *El resurgimiento de los trovadores: un estudio del cambio social y el tradicionalismo en el final de la Edad Media en España*, Madrid, Pegaso.
- CHAS AGUIÓN, Antonio (2001), *Juan Alfonso de Baena y los diálogos poéticos de su cancionero*, Baena, Ayuntamiento de Baena.
- CHAS AGUIÓN, Antonio (2002), *Preguntas y respuestas en la poesía cancioneril castellana*, Madrid, Fundación Universitaria Española.
- CHAS AGUIÓN, Antonio (2012), *Categorías poéticas minoritarias en el cancionero castellano del siglo XV*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.
- COMPAGNA, Anna Maria, Michela LETIZIA & Núria PUIGDEVALL BAFALUY (1990), «I Testi», en Anna Maria Compagna, Michela Letizia i Núria Puigdevall Bafaluy, *La poesia oggettiva nella letteratura catalana medievale. Antologia di testi con traduzione a fronte*, Canterano, Aracne Editrice, 2019 («Dialogoi Medievalia», 3), pp. 65-339.
- LETIZIA, Michela (1990), «I Contesti», en Anna Maria Compagna, Michela Letizia i Núria Puigdevall Bafaluy, *La poesia oggettiva nella letteratura catalana medievale. Antologia di testi con traduzione a fronte*, Canterano, Aracne Editrice, 2019 («Dialogoi Medievalia», 3), pp. 11-63.
- [RIALC] *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana*, coord. Constanzo Di Girolamo, Università degli Studi di Napoli Federico II. <http://www.rialc.unina.it/> [consulta: 31/12/2020].